

A ne bis in idem elve a versenyfelügyeleti eljárásokban

Dolgozat a Gazdasági Versenyhivatal Versenykultúra Központjának
2012-ben kiírt

„A versenyjog Magyarországon és az EU-ban”

tanulmányi pályázatára

Bódis József

2012. július 31.

A német nyelvű szakirodalomban a legutóbbi pár évben érdekes tendencia figyelhető meg. A szerzők a Lisszaboni Szerződés hatálybalépését követően ugyanis egy majdani európai büntetőjog dogmatikai alapjai után kutatva rátaláltak az európai versenyjog anyagi jogi és eljárásjogi intézményrendszerére, és annak lényegi elemeit (is) igyekeznek egy létrehozandó új európai büntetőjogi rendszer bázisává tenni. Az elsősorban büntetőjogász szerzők magának a versenyfelügyeleti eljárásnak a büntetőjogias jellegére, valamint a bíróságokra, mint a versenyjogi tilalmak megszegésének szankcióira hivatkozva érvelnek az európai versenyjogi normacsoport büntetőjogi jogágba tartozása mellett. A vita sokban hasonlít, ha nem egyenesen leképezi, a hazai jogtudományban is évtizedekkel ezelőtt lezajlott jogirodalmi vitát, ami a szabálysértési jog jogági hovatartozása körül folyt. Utóbbi körbe, mint az ismert, olyan tényállásokat szokott sorolni a jogalkotó, amelyek súlyosságuk (jogellenességük, esetleg társadalomra veszélyességük) csekélyebb foka okán nem igénylik az elsődleges büntetőjogi kezelést, viszont gyakoriságuk, nagy számuk, előfordulásuk miatt elbírálásuknak a büntetőbíróságokra terhelése azok működésének zavarait is okozhatná. A szabálysértési jogba tartozó tényállásokat tehát olyan közigazgatási (államigazgatási) hatósági eljárás keretében bírálják el, amely eljárások felmutatnak bizonyos, a hagyományos bírósági eljárásokkal közös vonásokat, különösen ami az utóbbiak esetében korlátozás nélkül érvényesülő eljárási garanciákat, a bizonyítás módját és szabályait stb. illeti, de mindezek ellenére csak szinte-bírósági eljárásoknak, quasi bírósági eljárásoknak tekinthetjük ezeket.

A versenyfelügyeleti eljárások erősen jogkorlátozó jellegével és nem kizárólagosan a legutóbbi, az Európai Unió elsődleges jogát újrakodifikáló jogfejlődési tendenciákkal függ össze az a figyelem, ami az ezen eljárásokban szükségképpen érvényesülő, az eljárások alanyává lett jogalanyok elemi jogait védő eljárási biztosítékokra, garanciákra irányul. Ezek a garanciák a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból, elsősorban a jogállamiság és az emberi méltóság alapértékeiből fakadnak és mint ilyenek hatják, hatották át a közös európai intézményrendszer szerveinek aktusait, eljárásait.

Ebben a dolgozatban elsősorban az emberi jogok európai védelmének rendszerével röviden és általánosságban, egy konkrét alanyi jog: a *ne bis in idem* versenyfelügyeleti eljárásokban megvalósuló érvényesülésével bővebben, az európai versenyjog szankciórendszerének, mégpedig a bírságoknak a dogmatikai megalapozásával pedig csak érintőlegesen szeretnék foglalkozni. Utóbbi két témakör összekapcsolását a fentiekben már említett tendencia indokolja, előbbi aktualitását pedig a Lisszaboni Szerződéssel az elsődleges jogban végrehajtott változások, konkrétan az Alapjogi Charta normatív erővel történő felruházása adja. A dolgozat alapjául a helyben elérhető, elsősorban német nyelvű szakirodalom, valamint az interneten is elérhető esetjog vizsgálata szolgált.

I. Az emberi jogok európai védelmének rendszere¹

Az emberi jogok védelme Európában három szinten valósul meg: a nemzetközi szerződések, az Európai Unió joga és a tagállamok alkotmányai szintjén. A nemzetközi szerződések ebben a struktúrában különösebb problémát nem okoznak, hiszen azokban részes fél (hagyományosan és jellemzően) állam lehet, amely a szerződés kötelezőként történő elismerésével együtt vállalja, hogy jogrendszerét úgy alakítja át, hogy az megfeleljen a nemzetközi szerződésben vállalt kötelezettségeknek. Az EU elsődleges joga a Lisszaboni Szerződést megelőzően nem tartalmazott alapjogi katalógust, egyes alanyi alapjogok normatív garanciáit szórványosan vagy maguk az alapítószerződések, vagy az azok alapján kibocsátott másodlagos joganyag tartalmazta, esetleg a bírói esetjog biztosította eseti érvényesülésüket.

¹ MATZ-LÜCK, Nele – HONG, Mathias (szerk.): *Grudrechte und Grundfreiheiten im Mehrebenensystem – Konkurrenzen und Interferenzen*. Springer, Bécs, 2011.

Ebben a tényleges helyzetben a kapcsolódási pontot az *acquis* és a nemzetközi szerződések oltalmi rendszerei között a tagállamok alkotmányai és az azok alapján kifejlődött nemzeti alkotmányos joggyakorlat figyelembe vétele jelentette. A tagállamok alkotmányai első szinten integrálták és megvalósították a nemzetközi rezsimek normatív előírásait, a Közösség szervei, elsősorban a Bíróság, pedig gyakorlatuk során a tagállamok alkotmányos gyakorlatára, mint a közösségi jog megismerési forrására hivatkozva második szinten biztosították az alanyi alapjogok érvényesülését. Az így figyelembe vett, elismert, a Közösség szervei által oltalomban részesített alapjogok köre azonban nem volt teljes és a jogbiztonságot is sértette az alkalmi érvényesülésük pusztán csak lehetősége.

Ennél a helyzetenél világosabb és tisztább állapotot teremtett a Lisszaboni Szerződés, amikor az Alapjogi Chartát az Unió alapítószerződéseivel kapcsolva, azokkal egyező jogi kötőerőt biztosított a Chartában garantált jogoknak. Az alapjogok védelmi szintje így formálisan háromeleművé bővült és számosan megnőtt azoknak a jogi-logikai problémáknak is a száma, amelyek a többszintű jogvédelmi rendszerből fakadtak. Ezek a problémák a kialakított rendszer strukturális jellegzetességéből, nevezetesen abból fakadnak, hogy az, az oltalmi rezsimek párhuzamos működésére épül (hierarchia hiánya). A keletkezett problémák azonban csak látszólagosak. Ha a tagállamok alkotmányait, illetve az alapjogok azokban biztosított rendszerét vesszük alapul, akkor nagy bizonyossággal azt mondhatjuk, hogy azok megfelelnek az általuk nemzetközi szerződésekben, köztük az Emberi jogok európai egyezményében megszabott követelményeknek. Az EU tagállamai ugyanis részesei az EJEE-nek is, feltételezhetjük, hogy az utóbbi nemzetközi szerződéssel vállalt kötelezettségeiket a tagállamok végrehajtják, jogrendjükben érvényesítik. Ez a tény már önmagában egyébként arra enged következtetni, hogy a tagállamok alkotmányaiban érvényre juttatott alapjog oltalmi rendszerek egyfajta lényegi azonosságot mutatnak. Az EJEE-ben egyébként elhelyeztek egy kollíziós szabályt, amely az Egyezményben biztosított alanyi jogok és a Egyezményben részes fél jogrendje által biztosított hasonló jogtárgyat oltalmazó alanyi jog védelmi körének eltérése esetére kialakuló jogösszeütközést hivatott feloldani. Az Egyezmény ugyanis a szabályozott alanyi jogok védelmének minimumát hivatott biztosítani. Így az Egyezményben részes valamennyi fél jogrendje, legalábbis a jogvédelem alsó szintjét tekintve egyezőséget mutat, több vagy fokozottabb védelme egyes jogoknak természetesen elképzelhető. Éppen utóbbi tény teszi, teheti szükségessé mégis a tagállami alkotmányos alapjogi rendszerek összehasonlító vizsgálatát és konkrét esetekben a kollízió feloldását. Abban az esetben ugyanis ha egy adott ügyben két tagállam hatósága is hatáskörrel rendelkezik az eljárásra és

az egyik hatóság saját alkotmányos rendjét követve ugyanazon alanyi alapjog védelmi körét tágabb, míg a másik szűkebb spektrumban látja indokoltnak meghúzni, minden bizonnyal az előbbi, vagyis a szélesebb, több jogot biztosító védelmi kör érvényesítése látszik indokoltnak. Ezt az alanyi jogok mind teljesebb érvényesülését biztosító jogállami követelményrendszer megvalósításának igénye is alátámasztja.

Az alapjogok védelmi rendszerének második szintjén az Alapjogi Charta helyezkedik el. A Charta nem légtüres térben, hanem a tagállamok alkotmányos hagyományai által meghatározott, uralt mezőben fejti ki hatását, érvényesül. Kérdés lehet, hogy kit kötelez a Charta, azaz mely szervek kötelesek az abban garantált jogokat érvényre juttatni. Az Unió szerveit minden bizonnyal kötelezi, de kötelezi azokat a tagállami jogalkalmazó szerveket is, amelyek uniós jogot alkalmaznak, így minden bizonnyal a nemzeti versenyhatóságokat is. Az a tény továbbá, hogy az EU a Charta kötelező erejének elismerésével egyidejűleg a EJE-hez is csatlakozott lényegében meghatározza a Charta által nyújtott jogvédelem terjedelmét. Ezzel az elvi jelentőségű döntéssel a tagállamok ab ovo feloldották a lehetséges konfliktusokat a strasbourgi és a luxemburgi Bíróságok, valamint a két emberi jogi dokumentum jogvédelmi rendszerei között. Nyilvánvaló, hogy az Európai Bíróság ezt megelőzően is tekintettel volt az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlatára, de az Unió belépése az Egyezmény keretébe annak teljes ítélkezési gyakorlata kötelezőként történő elfogadását is jelentette.

II., A ne bis in idem elve az európai versenyjogban²

Az Európai Unióban a tagállami versenyhatóságok és az Európai Bizottság között sajátos munkamegosztás érvényesül. 2004. május 1.-től érvényes 1/2003/EK rendelet értelmében az említett szervek, tehát a kijelölt/feljogosított tagállami hatóságok és a Bizottság közös jogérvényesítésére kerül sor. Az együttműködés infrastrukturális keretét az Európai Versenyhatóságok Hálózata (European Competition Network, ECN) biztosítja. Ebben a decentralizált szervezetrendszerben a Bizottság és a tagállami versenyhatóságok párhuzamos hatásköre érvényesül.³ Az eljárási hatáskörök ilyen párhuzamos telepítése felveti a többszörös, illetve a megismételt eljárások elvi lehetőségét.⁴ Logikailag négy esetcsoport képzelhető el, amelyek a többszörös vagy a megismételt eljárás fogalma alá tartozhatnak:

- Egy és ugyanazon versenyhatóság alkalmaz ismételt versenyjogi szankciót ugyanazon vállalkozás ellen. (Például, mert az eljárás jogerős befejezése után úgy állapítja meg, hogy a korábbi határozatában kiszabott bírság mértéke nem elégséges.) Ebben az esetben az alapügy és a megismételt eljárás közötti konfliktus tisztán nemzeti keretek között marad.
- Több tagállam versenyhatósága folytat eljárást és alkalmaz szankciót ugyanazon vállalkozás ellen. Itt a nemzetközi (tagállamközi) kollízió esetével állunk szemben.
- A Bizottság megismételt eljárásban szankciót szab ki egy olyan vállalkozás ellen, amelyet egy tagállami versenyhatóság már jogerősen szankcionált.

² KRUCK, Nicolai: Der Grundsatz ne bis in idem im Europaeischen Kartellverfahrensrecht, Peter Lang Verlag, 2008. (A szerző tanulmánya kéziratát 2007-ben lezárta, így az elsősorban a Lisszaboni Szerződés hatálybalépése előtti jogállapotokat tükrözi. Érdekes megfigyelni, hogy az Alapjogi Charta hatályának elismerése előtt milyen „kerülőtutakra” volt szükség egyes elvek, így a vizsgált ne bis in idem elv uniós jogban történő érvényesítéséhez. A Lisszaboni Szerződés fontos újítása, hogy ezeket a korábban bizonyos sok fejtörést okozó, döntően jogi problémákat feloldja.)

³ A decentralizáció és a párhuzamos hatáskörök kiépítésből lehetségesen adódó jogalkalmazási és hatásköri problémákról ld. különösen: TÓTH Tihamér: Az Európai Unió versenyjoga. Complex Kiadó, Budapest, 2007, 342-345. old.

⁴ Erre a veszélyre a szervezeti/eljárási reform bevezetését követően maga az Európai Bizottság is figyelmeztetett a 2004. 04. 27.-n kiadott közleményében. (idézi: KRUCK. Id. mű: 22. old. 5. lábjegyzet. „Durch diese Regelungen wird ein paralleles oder wiederholtes Vorgehen der verschiedenen europaeischen Behörden nicht ausgeschlossen.”)

- Egy tagállami versenyhatóság indít eljárást és súlyt szankcióval egy olyan vállalkozást, amelyet a Bizottság már felelősnek talált a versenyjog megsértésért. Utóbbi két esetkör a szupranacionális szint (Európai Bizottság) és a nemzeti jogalkalmazó által lefolytatott eljárás konfliktusa. Lényegében mind a négy esetcsoportban lényegtelen a kollízió létrejötte szempontjából, hogy milyen (uniós vagy nemzeti) jogot alkalmaznak az eljáró szervek (a védett jogi tárgy azonossága). A ne bis in idem elv ugyanis mind szupranacionális, mind valamennyi tagállam szintjén elismert és deklarált jogelv, amiből egyenesen következik, hogy a megismételt eljárások és a szankció ismételt kiszabása a vizsgált elvbe ütközik, ezért jogellenes.

1., A ne bis in idem elv a jogforrásokban

Az elv talán legfontosabb fellelhetősége az Európai Unió Alapjogi Chartájának 50. cikkében található. A Lisszaboni Szerződés hatálybalépését követően nem kérdéses a Charta, így az idézett cikk jogi kötelező ereje.⁵ Az Európai Unióról szóló szerződés (A Lisszaboni Szerződés első része, EUSz) 6. cikk (2) bekezdésében foglalt rendelkezéseknek megfelelően, a szükséges, előzetes módosításokat követően, az Unió csatlakozott az Emberi jogok és szabadságok védelméről szóló az Európa Tanács keretében elfogadott egyezményhez.⁶ Maga az EUSz a már idézett 6. cikk (3) bekezdésében utal arra, hogy a Charta által deklarált emberi jogokat azzal összhangban kívánja megvalósítani, ahogyan azok a tagállamok közös

⁵Ez korábban nem volt ilyen egyértelmű. A tagállamok állam és kormányfői 1999-ben Kölnben tartott tanácskozásukon döntöttek egy alapjogi katalógus megalkotásáról és erre a célra egy szakértőkből álló csoportot is létrehoztak. A szakértői csoport elnökének a Német Szövetségi Alkotmánybíróság korábbi elnökét, Roman Herzogot kérték fel. A 62 tagú bizottság eleget téve mandátumának, az EiT 2000. december 7.-n, Nizzában tartott ülésén terjesztette elő szöveges javaslatát. Az állam-és kormányfők döntése nyomán a javaslatot, mint a Közösség nem kötelező jogforrását tették közzé. (A Charta elfogadásának körülményeiről: KRUCK. Id. mű, 105-115. old. A Charta nem kötelező jogi dokumentum jellegéről: KENDE T.- SZŰCS T (szerk.): Európai közjog és politika, Osiris, Budapest, 2003, 600-603. old.)

⁶ A dokumentumot 1950. novemberében írták alá és az 1953. szeptemberében lépett hatályba. (Ebben a dolgozatban rövidítve: EJEE)

alkotmányos hagyományaiból következnek és ahogyan azokat az EJEE maga biztosítja. Az EJEE hetedik (fakultatív) kiegészítő jegyzőkönyvének 7. cikke szintén fontos a vizsgált elv szempontjából, amelynek itt találhatjuk a következő fellelhetőségét. Természetesen az említett jogforrásokban garantált elv tényleges hatókörének ismeretéhez nem nélkülözhető annak az esetjognak a vizsgálata, amelyet akár az Európai Bíróság, akár az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlata jelent.

2., A ne bis in idem elv érvényesülésének feltételei

A többszörös eljárás tilalmát és a szankció ismételt kiszabását egyaránt magában foglaló elv a versenyjog mellett a büntetőeljárás jog fejlődésére is jelentős hatást gyakorolt. Utóbbi esetben a vizsgált elv jelentősége talán még sokkal nagyobb és az elv egyértelmű hatása is időben sokkal korábban kimutatható. A ne bis in idem elve a versenyjog területén először nem tiszta formájában, hanem csak áttételesen jelent meg, egyfajta beszámítási kötelezettség formájában. Az már sokkal későbbi jogfejlődés eredménye, hogy megfogalmazódott a ne bis in idem elvének egységes értelmezésének és alkalmazásának igénye, méghozzá valamennyi, az uniós jog által befolyásolt jogterületen –elsősorban a büntetőjog, de a magánjog és a versenyjog területén is- úgy, hogy az elv az Unió autonóm jogrendszerének jellegzetességeihez is képes legyen idomulni.⁷ Kimutatható tehát, hogy az európai jog fejlődésének utóbbi pár évében az individuális cselekménynek, amely valamely jogági tilalomba ütközik és amely miatt ezért jogi eljárás folytatható, amelyben szankció alkalmazható, egyfajta közös ismertetőjegyei kutatása folyik. Függetlenül attól, hogy milyen jogi eljárás folyik (büntetőjogi, közigazgatási jogi, marasztalásra vonatkozó indítványt is magában foglaló polgári jogi) a konkrét, elbírálandó individuális cselekmény három körülmény együttes megléte esetén tekinthető azonosnak egy másik eljárásban már elbírált cselekménnyel.

⁷ SHARPSTON Főügyész záróindítványa a Gasparini ügyhöz, C-467/04. Idézi: KRUCK. Id. mű, 173. old, különösen a 637, 638. lábjegyzetek.

Az eljárás a ne bis in idem elvébe ütközik és ezért az meg nem indítható, nem folytatható, abban szankció nem szabható ki, ha

- azonos a tényállás,
- azonos az elkövető és
- azonos a védett jogi tárgy.⁸

Különbségek természetesen adódnak abból, hogy az egyes itt felsorolt feltételek tényleges tartalmát a vizsgált jogágban mi, milyen tények és körülmények határozzák meg. Így más lesz például az elkövető azonosságának problematikája a büntető és más a versenyjog területén. A három feltétel elvi-logikai (jogi dogmatikai) azonossága azonban jogáganként külön-külön megállapítható és vizsgálható.⁹

E három konjunktív előfeltétel együttes jelentőségét az Európai Bíróság az Aalborg-ügyben¹⁰ hangsúlyozta első alkalommal. Az elkövető azonosságának megállapítása jellemzően akkor okozhat problémát, ha a jogsértő vállalkozás identitásának megváltoztatásával kísérli meg a versenyjogi normaszegésért őt terhelő felelősség elhárítását.¹¹ A védett jogi tárgy, a legegyszerűbben fogalmazva, a korlátozásmentes, tiszta piaci feltételek biztosítása. E körben vitára adhat okot, hogy magát az egységes belső piacot, vagy a tagállamok nemzeti piacait tekintjük tárgynak, amelyre a jogi szabályozás irányul. Vagyis feloldódnak-e a tagállamok piacai az egységes belső piacban, így jogi védelmük, mint rész az egészben, szolgálja ugyanazt az elsődleges jogalkotói célt. A tényállás azonosságának feltárása során elsősorban abból a tényből célszerű kiindulni, hogy a versenyjogi jogsértések többnyire természetes

⁸ Europaeischen Starrecht, Nomos, Baden Baden, 211. old. 90. pont. („Die Anwendung des ne bis in idem-Grundsatzes im Kartellbußenrecht haengt nach dem Rspr. des EuGH/EuG von drei kumulativ zu erfüllenden Voraussetzungen ab, naemlich: der Identitaet des Sachverhalts, des Zuwiderhandelnden und des Rechtsguts.”)

⁹ Az elvi azonosságot különösen az a körülmény támaszthatja alá, hogy a versenyszabályok megsértését elbíráló joggyakorlat nagyban támaszkodott a büntetőeljárások területén már kialakult és megszilárdultnak mondható esetjogra. Az utóbbi körben már felmerült és eldöntött olyan jogi problémák, mint amilyen az egyes alkotmányos alanyi jogok érvényesülése az EK/EU joggyakorlatában, analógia útján, de a puszta figyelembe vétel/megismerés segítségével is iránymutatásul szolgálhattak, vagy kritika tárgyát képezhették.

¹⁰ 204, 205, 211, 213, 217, 219/00 Aalborg Portland A/S c. Commission of the European Communities (2004).

¹¹ Ugyanakkor, mivel jellemzően olyan vállalkozások képesek egyáltalán az ideális, korlátozásmentes piaci körülményeket megállapodásukkal befolyásolni, amelyek több tagállam vagy akár több kontinens területén is jelen vannak, az itt említett identitás-leplezés meglehetősen kétséges, hogy eredménnyel járhat.

cselekmények egységeként, hosszabb idő alatt, tartamosan valósulnak meg, így fontossá válik elhatárolásuk, kiemelésük más természetes, de irreleváns cselekmények köréből. Jogi problémaként jelentkezhethet továbbá, hogy egyáltalán mikor, milyen feltételek mellett és mennyiben tudhatóak be természetes személyek (döntően a vállalkozás menedzsmentjének) cselekményei magának a vállalkozásnak, mint elkülönült jogalanyak.

2., Az elkövető azonossága

A természetes személyek alanyiségének megállapítása a legtöbb jogi eljárásban nem okozhat különösebb problémát. A versenyfelügyeleti-eljárás alanyai azonban főszabályként vállalkozások, gazdasági társaságok, nem természetes személyek, hanem azok szervezetei. Ilyen eljárásban bírságot is csak vállalkozások, vagy azok szervezetei ellen lehet kiszabni.¹²

Problémát okozhat, ha az ECN keretében együttműködő hatóságok más-más fogalom alapján határozzák meg, hogy mi minősül vállalkozásnak. Az Európai Bizottság pusztán a gazdasági forgalomban történő tényleges részvétel alapján, a meglévő vagy hiányzó jogi személyiség vizsgálatától, esetleg a versenyjogi szabály megsértéséből eredő nyereségben való részesedéstől függetlenül vállalkozásnak tekint egy szervezetet.¹³ A kevés formális ismérvet tartalmazó szabály szerinti gyakorlat nyilvánvalóan segíti a versenyjogi normák mind szélesebb körben történő alkalmazását. A Bizottság azonban az eljárást lezáró döntésében azt is pontosan megjelöli, hogy kit tekint a versenyjogi norma megszegőjének és ki az, akire a bírságot terheli.¹⁴ Előfordulhat, hogy a normasértő vállalkozás időközben megszűnik, vagy átalakulásra kerül sor. Jogutóddal történő megszűnés esetén a már megszűnt vállalkozás felelősségét a Bizottság minden bizonnyal megállapítja, a bírság (kényszerítő, vagy érdemi) megfizetésére viszont a jogutódot fogja kötelezni, amely jogelődjétől annak jogait és fennálló tartozásaiért viselt felelősségét is átveszi.¹⁵ A gazdasági társaság és annak vezető

¹² 1/2003/EK rendelet 23. cikk (2) bek. a) pont.

¹³ KRUCK: id. mű, 175. old. 642. lábjegyzet.

¹⁴ KRUCK: id. mű, u. ott.

¹⁵ Természetesen ez nem minden esetben lehet ilyen egyszerű. A jogutód nélkül történő megszűnések esete nyilvánvalóan további problémákat vethet fel. A vállalkozás (gazdasági társaság) jogutód nélkül történő megszűnése esetén a tagok között felosztják azt a vagyontömeget, amely a társaság hitelezőinek követeléseit kielégítése után maradt. Ilyenkor kérdéses, vajon a társaság vagyonából a felszámolási eljárás eredményeként

tisztviselője alanyisága és cselekményeikért viselt felelősségük ennél határozottabban elkülönül, így elvileg nem ütközhet akadályba egyszeri párhuzamos, azonban –utóbbi esetében- kizárólag csak a tagállami versenyjogi norma megszegésért bekövetkező szankcionálásuk.

3., A védett jogi tárgy azonossága

Fölmerül a kérdés, hogy vajon az EU jogforrásaiban (az elsődleges és másodlagos uniós joganyagban) meghatározott korlátozásmentes gazdasági verseny, mint a jogi normák által védett jogi tárgy, valamint a tagállamok nemzeti versenytörvényeiben a védelem tárgyaként megjelölt társadalmilag jelentős értékek és körülmények azonossága megállapítható-e. Amennyiben ugyanis az elvi azonosság, a különböző szinteken (szupranacionális és tagállami) kibocsátott jogi normákban védett jogi tárgy azonossága fennáll, akkor –a többi konjunktív feltétel együtthallása esetén- egy megismételt eljárás vagy szankció kiszabása egyértelműen a ne bis in idem elvébe ütközne és így jogsértő volna. A jogszabályok, versenyjogi normák tartalma a vertikális vizsgálatokon túl, éppen az ECN-ben együttműködő nemzeti versenyhatóságok által alkalmazott (alkalmazható) nemzeti versenytörvények léte miatt, horizontális elemzésnek is alávethető. Utóbbi körben általánosan elfogadott az a nézet, hogy az európai versenyjogi normák valamint az azok mentén kialakult jogértelmező bírói gyakorlat, a hatálybalépésüktől eltelt több mint fél évszázad óta olyannyira egységesítették a tagállamok versenyjogi jogszabályait, hogy azok normatív tartalmának lényegi egyezősége megállapítható. Az esetlegesen létező különbségek részletszabályokban, kevésbé jelentős rendelkezésekben merülnek ki, a jogszabályok alapvető (társadalmi, gazdasági) rendeltetése azonos, ahogyan azonos az az alapvető cél is, amelyet szolgálni hivatottak.¹⁶Vagyis bizonyosan megállapítható, hogy amennyiben két eljáró versenyhatóság az ügyben saját nemzeti jogát

részesedett tag lehet-e a Bizottság bírság megfizetését elrendelő határozatának címzettje? Amennyiben igen, akkor nyilvánvalóan az egykori tagi részesedésük arányában terhelheti őket anyagi felelősség.

¹⁶ Így KRUCK: id. mű, 176-197. old.

alkalmazva és egymást követően eljár, szankciót (ismételten) kiszab, akkor az sértené a többszöri elítélés tilmát és mint ilyen volna jogsértő.¹⁷

3/a., A Wilhelm-ügy

A büntető anyagi jogban meglehetősen könnyen megválaszolható az a kérdés, hogy mi az adott büntetőnorma által védett jogi tárgy, hiszen az, az a társadalmilag jelentős életviszony, amelyet a jogalkotó által tiltani rendelt cselekmény sért vagy veszélyeztet.¹⁸ A versenyjog esetében a probléma nem oldható fel ilyen könnyen, ami adódik a gazdasági folyamatok összetettségéből és sajátos törvényszerűségeiből.¹⁹ Az EU jogszabályai az európai piacon (egységes belső piac) fennálló versenyt védik. A tagállamok jogszabályai csak saját nemzeti piacaikon tehetik ugyanezt.²⁰

A Wilhelm-ügy²¹ előzménye, hogy a német szövetségi versenyhivatal német vállalkozások egy csoportját, köztük a Bayert, 1967 szeptemberében bírság megfizetésére kötelezte, mert eljárásában azt állapította meg, hogy azok áraikat egymás között egyeztették és ez a cselekményük a német versenytörvénybe ütközött. Ugyanazon év májusában azonban az Európai Bizottság is eljárást indított több tagállamban honos vállalkozás, így a Bayer ellen is a közösségi versenyszabályok megsértése, egyebek mellett a Római Szerződés 81. cikk (1) bekezdésben tiltott árörögzés miatt. Az ügyben fellebbezés folytán eljáró német bíróság előzetes kérdést intézett az Európai Bírósághoz. A kérdés arra vonatkozott, hogy sérti-e a közösségi jogot egy olyan cselekmény miatt lefolytatott két párhuzamos eljárás, amely

¹⁷ A párhuzamos, időben egymás mellett és nem egymást követően folyó eljárásokra ez természetesen nem vonatkozik. Ebben az esetben a párhuzamos hatáskörök elve érvényesül.

¹⁸ Emeri élet (védet jogi tárgy): élet elleni bűncselekmények törvényi tényállásai.

¹⁹ Hogy a jog milyen nehéz helyzetben van, amikor a rá jellemző módszerrel megpróbálja formalizálni és valamiképp rendszerezni a bonyolult gazdasági folyamatokat, arra jó példa a releváns piac –mint a versenyjog alkalmazásának egyik központi kategóriája- meghatározása. A releváns piac fogalma, minden közgazdasági megalapozottsága ellenére, mégis formális és konkrét esetekben túlzottan statikus lehet a gazdaság szempontjából. Hasznossága abban (is) van, hogy egy bonyolult gazdasági összefüggésrendszerből kiemel egyes, a jog szempontjából fontos, mert megítélhető, elbíráható tényleges helyzeteket. Az már a jogalkalmazó rugalmasságán múlik, hogy az amúgy is szükségképpen létező formalizmusnak mennyiben enged teret..

²⁰ A tagállamok nemzeti jogszabályainak extraterritoriális hatálya főszabályként kizárt.

²¹ 14/68 Walt Wilhelm c. Bundeskartellamt (1969). 1. old.

egyidejűleg sérti a német és az európai jogot. Másképpen fogalmazva: a közösségi jog elismeri-e a többszörös eljárás és szankcionálás tilalmát tartalmazó ne bis in idem elvet.²² Az Európai Bíróság lényegében „kerülő úton” döntve el az eléje került ügyet, döntését nem a ne bis in idem elvére alapozta, hanem azt egy „általános gazdaságossági gondolatra”²³ építette fel. Ebből vezette le a későbbiekben még sokáig irányadó ítéletét, amely az ugyanazon ügyben párhuzamosan folyó eljárásokban kiszabott bírságok beszámítását (Anrechnungsprinzip), vagyis a később kiszabandó bírságok összegének meghatározásakor a korábban már kiszabott összeg figyelembevételét írta elő.

A Bíróság döntésében, mivel a közösségi jog akkoriban sehol nem tartalmazta a vizsgált jogelv *expressis verbis* megfogalmazását, elfogadta az előzetes kérdést megfogalmazó német bíróság álláspontját. A német büntetőjogból (is) ismert fenti elv, az említett általános gazdaságosság gondolatán túl, nyilvánvalóan fakad a ne bis in idem elvéből. Az a körülmény pedig, hogy a Bíróság megítélése szerint olyan szankciók, amelyeket két (különálló, de nem független) jogrend normái alapján, különböző joghatóság alapján, ugyanabban az ügyben eljáró szervek szabtak ki, egymásba beszámíthatók, arra enged következtetni, hogy a Bíróság (akár hallgatólagosan is) elismerte legalábbis ezen szankciók összehasonlíthatóságát. A összehasonlíthatóság pedig feltételezi, hogy a szankciók közvetlen és áttételesen szolgált célrendszere azonos: a tagállami és ezen keresztül az európai piacokon a gazdasági verseny fenntartása.

3/b., Az érdemi bírságok természete

Az Európai Bizottság az 1/2003/EK rendelet 23. cikke alapján az elmarasztalt vállalkozásokat bírság megfizetésére kötelezheti. Hasonlóan a egyes tagállami versenyhatóságok is kiszabhatnak bírságot az eljárás alá vont vállalkozásokra, ha azok felelősségét a versenyszabályok megszegéséért megállapítják. Az egyes tagállamok versenytörvényei

²² Az akkoriban hatályos szabályok szerint abban az esetben, ha egy ügyben egyidejűleg a Bizottság és a tagállami versenyhatóság is eljárást kezdeményezett, a tagállami hatóságnak eljárását fel kellett függesztenie és bevéárnia a Bizottság ügyben hozott döntését.

²³ „allgemeiner Billigkeitsgedanke” (KRUCK: id. mű, 68. old.)

alapján különbség mutatható ki aszerint, hogy kizárólag az elmarasztalt vállalkozás (gazdasági társaság) vagy esetleg annak felelős tisztségviselője (természetes személy) is lehet-e a szankció alanya. További különbségek említhetőek aszerint, hogy a jellemzően közigazgatási jogi jogkövetkezményeken túl, szigorúbb, büntetőjogi konzekvenciákkal is számolnia kell-e a versenyjogi normák megszegőjének. (Utóbbi körben jellemzően természetes személyeknek, de ma már a jogi személy büntetőjogi felelősségre vonása és rá szankció alkalmazása is elképzelhető.)

Bármely, az ECN-ben közreműködő hatóság, vagyis akár maga a Bizottság, akár valamely tagállam versenyhatósága is alkalmazzon bírságot a versenykorlátozó magatartása miatt elmarasztalt vállalkozás ellen, az alkalmazott bírság közigazgatási jogi jogkövetkezmény.²⁴ Ahhoz, hogy egy negatív jogkövetkezmény valódi büntetés lehessen, amelyet a büntetőjogi norma megszegőjére alkalmaznak, az kell, hogy annak célrendszerében a megtorló, represszív elemek domináljanak, továbbá, hogy az egy különösen súlyos jogkorlátozást jelentsen bárki esetében, akire alkalmazzák.²⁵

A versenyjog szankciórendszerének legfontosabb eleme a bírság. Ennek a szankciónak jellemzően nem megtorló, hanem (a jogszerű állapotot) helyreállító és (az ismételt jogsértést) megelőző célja, vagyis reparatív és preventív funkciója van²⁶. A bírság legfontosabb és direkt célja, hogy elvonja azt a gazdagodást, profitot, amelyet a vállalkozás nem ért volna el korlátozásmentes piaci körülmények között (Gewinnabschöpfung).²⁷ A jogellenesen elért profit elvonása önmagában nem represszív jellegű és általánosnak tekinthető a tagállamok versenyjogában.²⁸

²⁴ Ezt még azok a szerzők is elismerik, amelyek egy új szupranacionális európai büntető anyagi jog dogmatikai alapjait keresve törekednek arra, hogy az Európai Bizottság több évtizedes bírságotlasi gyakorlatából elméleti úton szintetizálják a születendő új jogág büntetéstánát.

²⁵ Az EJEE 6. cikkéhez kapcsolódó joggyakorlatot, a jogeset feltüntetése nélkül hivatkozva SATZGER. SATZGER, Helmut: Internationales und Europaeisches Strafrecht, Nomos, Baden Baden, 2010. 94. old. „Der EGMR rechnet eine Sanktion insbesondere dann dem Strafrecht zu, wenn sie repressiver Natur ist...”

²⁶ A versenyjogi bírság legfeljebb para-büntetés (Straf in weiteren Sinn).

²⁷ Az EU joga nem alkalmazza a versenykorlátozó megállapodásból származó előny elvonását meghaladó összegű, utóbbi megfelelő többszöröseként megállapított büntető bírságot, amelyet az Egyesült Államok versenyjoga ismer. A büntető bírságoknak, preventív funkciójuk mellett represszív célrendszerük is feltárható.

²⁸ KRUCK a német mellett más tagállamok versenytörvényeinek összehasonlító elemzését követően jutott erre a megállapításra. (KRUCK: id. mű, 188-196. old.) Kruck továbbá feltárja a bírság negatív és pozitív

Amennyiben tehát valamelyik tagállam versenyhatósága bírság megfizetésére kötelez egy vállalkozást, akár az uniós jog akár nemzeti versenytörvénye alapján, akkor ez azt jelenti, hogy jogi természetét tekintve azonos szankciót alkalmaz, mintha bármely más tagállam versenyhatósága tette volna akár saját tagállami versenyjogi normája alapján. A bírság egyszeri kiszabása lényegében kimeríti a többi versenyhatóság jogát annak ismételt alkalmazására. Az európai versenyhatóságok decentralizált együttműködésének rendszerében mindez azt jelenti, hogy a párhuzamos hatáskörben eljáró szervek, optimálisan előzetesen, a bírság kiszabásakor egyeztetnek és döntéseiket egymásra figyelemmel hozzák meg. Ha az egymás döntéseire tekintet nélkül kiszabott bírságok összege lényegesen és bizonyíthatóan meghaladja a vállalkozás jogellenesen realizált profitját, akkor a bírság túlmegy a jogszerűen kiszabható összegben, sérti a ne bis in idem elvét. Túl mindezen, a túlzóan magas (több eljáró hatóság esetén: együttes) összegben megállapított bírság nem képes azt a célrendszert szolgálni, amit a jogalkotó eredetileg tétélezett. A reparatív és preventív célrendszert felváltja a megtorló, a represszív szankciós elemek működése.

4., A cselekmény azonossága

A versenyjogi jogsértések általában nem írhatóak le egyetlen természetes cselekményként, az elkövetők rendszerint hosszabb időtartam alatt, folyamatosan fenntartják a jogellenes állapotot, miközben annak leplezésre törekednek. Feltételezhető, hogy az esetek többségében több, önálló és elkülöníthető természetes cselekmény eredménye lesz a normasértés. Ezek a cselekmények azonban egy meghatározható időkeretben, rendszerint szintén körülírható földrajzi térben valósulnak meg. A két említett körülménynél azonban sokkal fontosabb és a jogi elbírálásukat is sokkal jobban elősegíti egy harmadik feltétel vizsgálata. Mindaddig ugyanis, amíg a különböző cselekmények egy és azonos célra irányulnak, összefoglalhatóak történeti tényállásuk identitásától függetlenül, egy közös, a versenyjogi norma alkalmazása

generálpreventív, valamint szociálpreventív célrendszerének elemeit is, majd ezekről is megállapítja, hogy lényegében valamennyi tagállamban azonosnak tekinthetők.

szempontjából kielégítő tényállás-kategória alatt.²⁹ Így a természetes cselekmény-egységek, a konkrét eset körülményeitől függően, megvalósulhatnak akár több éven keresztül, több alkalommal is, mindaddig, amíg az általuk elérni kívánt cél azonossága megállapítható, összefoglalásuk egy eljárásban nem ütközhet akadályba. Hasonlóan elkülönülhetnek egymástól a közös cél elérése szolgáló autonóm aktusok, amennyiben más és más földrajzi helyen valósulnak meg, integrálásuk egy eljárásban és elbírálásuk egy döntéssel jogi szempontból elfogadható megoldás.

Egymástól látszólag független cselekményeket összekapcsolhat az, hogy azonos, ebben az esetben jogellenes, célra irányulnak. A cselekménynek ez a komponense, vagyis az elérni kívánt cél valódi tartalmának feltárása talán a legnehezebb bizonyítási problémák közé tartozik, egyúttal a cselekmény szubjektív oldalának fontosságát támasztja alá.

5., További szempontok

Az előző pontokban vázlatosan bemutatott, az Európai Bíróság joggyakorlatában elismert, a többszörös eljárás és megismételt szankció kiszabását tilalmazó *ne bis in idem* elv érvényesülésének konjunktív feltételein túl, a Bíróság joggyakorlatában további feltételek és körülmények jelentőségét is elismerte.

A Limburgse Vinyl Maatschappij-ügyben³⁰ polipropilén gyártókkal szemben indított a Bizottság megismételt eljárást. Az eljárás alá vont termelők az Európai Bírósághoz fordultak és kérték, hogy a Bíróság semmisítse meg a Bizottság megismételt eljárásban hozott ismételt döntését, mert az, véleményük szerint egy, már korábban jogerősen lezárt ügyre vonatkozott. A Bíróság döntésében hangsúlyozta, hogy az alapügyben elsőként meghozott bizottsági határozat irreleváns, mert az nélkülözte az ügyre vonatkozó érdemi, az anyagi jogi normák figyelembevételével végbemenő vizsgálatot. A Bizottság első döntését pusztán formai

²⁹ KRUCK: id. mű, 199. old.

³⁰ 238, 244, 245, 247, 250, 251, 252, 254/99 Limburgse Vinyl Maatschappij (2002)

szempontok alapján hozta meg, így az nem jön számításba, mint ami kizárna egy megismételt érdemi vizsgálatot is megvalósító eljárást és annak eredményeként egy megismételt döntést.

Az EU versenyszabályai és a tagállamok nemzeti versenytörvényei szabályozási köre lényegében azonosnak tekinthető. Eltérések azonban létezhetnek. Erre talán a legjobb példa az, hogy a tagállami jogszabályok tartalmazhatnak és tartalmaznak is szankciókat magánszemélyek ellen. Az Európai Bíróságnak a Procureur de la République c. Guerlain-ügyben³¹ abban kellett döntenie, vajon a ne bis in idem elvébe ütközik-e a francia hatóságnak egy olyan vállalkozás ügyvezetője ellen, a francia nemzeti versenytörvény alapján indított büntetőeljárása, amely vállalkozást az Európai Bizottság már érdemi döntésében elmarasztalta a közösségi jogba ütköző, versenykorlátozó cselekménye (szelektív értékesítési rendszer működtetése) miatt. A Bíróság úgy foglalt állást, hogy ebben az esetben a megismételt eljárás nem sérti a fenti elvet, az ugyanis a nemzeti jogszabály olyan rendelkezése alapján folyt és a marasztalás is olyan szabály alapján történt, amely nem megismételte, hanem kiegészítette a közösségi jog rendelkezéseit.

Az ADM-ügyben³² szereplő vállalkozás³³ európai leányvállalatára a Bizottság azt követően szabott ki bírságot 1997-ben, hogy az amerikai anyavállalatot az Egyesült Államok hatósága korábban már elmarasztalta és bírság megfizetésére kötelezte. A cégcsoport európai tagja az Európai Bírósághoz fordult és kérte, hogy az ítéletében állapítsa meg, hogy a Bizottság megismételt szankciója a ne bis in idem elvébe ütközik, ezért az semmis. A Bíróság ebben az esetben még a Wilhem-ügyben bevezetett beszámítási gyakorlatot sem találta alkalmazhatónak, a Bizottság határozatát helyben hagyta. Megerősítette ugyanakkor, hogy a ne bis in idem elve a közösségi jog általánosan elfogadott alapelve, amely ugyanakkor nem fejt ki hatását, ha a kétszeres marasztalás két egymástól független jogrendszer normái alapján, azok megsértése miatt történik. Jól látható, hogy a tisztán nemzetközi ügyekben, amelyek tehát nem a közösség tagállamai között és nem valamely tagállam és a Közösség egyik szerve között létrejött konfliktusok feloldásáról szólnak, nem jön számításba az utóbbi körben bevett ítélkezési gyakorlat.

³¹ 253/78 Procureur de la République c. Bruno Giry and Guerlain SA (1980)

³² 224/00 Archer Daniels Midland and Archer Daniels Midland Ingredients c. Commission of the European Communities (2003)

³³ Amely egy Lysin nevű aminosavat állított elő és forgalmazott az Egyesült Államokban valamint az EK területén.

Hasonló megfontolások mentén döntötte el a Bíróság az SLG Carbon-ügyet³⁴ is. Ebben az esetben német székhelyű volt az anyavállalat, amelynek leányvállalata működött az Egyesült Államok piacán. Az amerikai versenyhatóság az ott tevékenykedő vállalkozást elmarasztalta és bírsággal sújtotta. Ezt követően az Európai Bizottság is megállapította a cég felelősségét ugyanazon cselekményekért, amely döntés ellen fordult az SLG Carbon az Európai Bírósághoz. A Bíróság nem vitatta, hogy jelen esetben a cselekmény és az elkövető azonossága fennáll, a védett jogtárgy azonosságát azonban nem tudta megállapítani, így a felperesek érvelését sem, amely arra vonatkozott, hogy a Bizottság ismételt szankciója nyilvánvalóan sérti a kérdéses elvet. A Közösségen belül ugyanis általában elfogadott, hogy a közösségi versenyjogi norma és a tagállamok jogszabályai ugyanazt a társadalmi érdeket szolgálják, jogtárgyat védik. Ugyanez nem állítható akkor, amikor két, egymástól teljesen független jogrend jogszabályai mögött tételezett jogalkotói célt vizsgáljuk. Az Egyesült Államok versenyhatósága és az Európai Bizottság egymástól függetlenül elrendelt szankciója ezért nem sérti a ne bis in idem elvét; a Bizottság bírságot elrendelő határozata nem sérti a közösségi jogot.

6., Példák az Emberi Jogok Európai Bíróságának kapcsolódó joggyakorlatára

Az, hogy az Egyezmény keretében garantált védelem az ismételt eljárásokkal és büntetések ismételt kiszabásával szemben egyáltalán érvényesülhet-e nemzetközi, tagállamok közötti viszonylatban is, korábban nem volt egyértelmű,³⁵ az elv hatókörét kezdetben kizárólag a nemzeti dimenzióban ismerték el. Ennél liberálisabb jogszemléletet tükröz azonban a későbbi jogfejlődés, amelyben előbb a ne bis in idem elv horizontális (tagállamok közötti), majd vertikális viszonylatokban történő alkalmazhatósága is elfogadottá vált. Utóbbi körben az Alapjogi Charta rendelkezéseinek megfelelően egyenesen kötelezővé.

³⁴ 308/04 SLG Carbon c. Commission of the European Communities (2006)

³⁵ KRUCK: id. mű, 139. old.

A Gradinger c. Ausztria-ügyben³⁶ a strasbourgi Bíróságnak állást kellett foglalnia abban a kérdésben, vajon a ne bis in idem elvébe ütközik-e az osztrák büntetőbíróság döntése, amelyben az elítéltet, aki ittasan vezetett és így okozott halálos autóbalesetet, két különböző büntetéssel sújtotta. Elmarasztalta ugyanis, mint a halált okozó baleset gondatlan elkövetőjét, továbbá az ittas vezetés miatt külön pénzbírság megfizetésére is kötelezte. A Bíróság döntésében kifejtette, hogy az ugyanazon cselekmény miatt kiszabott két büntetés ez esetben nem sérti a kérdéses elvet, mert az két különböző, eltérő jogtárgyat védő jogi norma alkalmazásán alapul.

Az Oliviera c. Svájc-ügy³⁷ érdekessége, hogy a Bíróság nem tartotta az EJEE 7. Kiegészítő Jegyzőkönyvének 4. cikkében garantált ne bis in idem elvébe ütközőnek, hogy a svájci büntetőbíróság majd a szabálysértési hatóság is bírsággal sújtotta az alapügy elítéltjét ugyanazon cselekmény miatt. Az ügy körülményeihez tartozik, hogy az ügyben másodikként eljáró szabálysértési hatóság az ügyfélre kiszabott bírságba a büntetőbíróság pénzbírságának összegét beleszámította.

A Franz Fischer c. Ausztria-ügyben³⁸ az elítélt több egymást időben közvetlenül követő cselekményét egy eljárásban bírálták el, amelynek végén összbüntetést állapítottak meg. Vitatott volt, hogy a lényegében egy természetes cselekményként megvalósult két különböző törvényi tényállás elkülönített kezelése, ami így lényegesen súlyosabb büntetést eredményezett, az adott esetben indokolt volt-e. A Bíróság döntésében megállapította a kettős büntetés tilalmának megsértését és Ausztriát elmarasztalta.

³⁶ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete, 1995. 10. 23., Gradinger c. Ausztria.

³⁷ Oliviera c. Svájc (1998. 7. 30.)

³⁸ Franz Fischer c. Ausztria (2001. 5. 29.)

III. Összegezés

A ne bis in idem elve garantálja, hogy az ellen, akinek cselekményét már egy hatóság eljárásában érdemben megvizsgálta és akinek ügyét már jogerős határozatban eldöntötték, újabb eljárást megindítani, lefolytatni és ügyében újabb jogerős határozatot hozni ne lehessen. A ne bis in idem elve az Unió tagállamainak közös alkotmányos gyakorlatában bevett elv. Érvényesülését nemzetközi szerződések és az Unió Alapjogi Chartája is biztosítja. Utóbbi jogforrás valamint az Emberi jogok európai egyezménye vállaltan a védelem minimumát kívánja nyújtani, ebből következik, hogy tagállamonként eltérő lehet az a tényleges védelmi szint, amit az egyes nemzeti jogrendszerek a vizsgált elv számára biztosítanak.

A ne bis in idem elve az egyes tagállamokban, kizárólag azok jogrendszerén belül hatva megakadályozza, hogy a tagállami versenyhatóság a nemzeti jogát, vagy az uniós jogot alkalmazva ugyanazon vállalkozás, ugyanazon cselekménye ellen ismételten indítson eljárást, hozzon határozatot.

Két tagállam vagy a tagállamok és az Európai Bizottság párhuzamos hatáskörgyakorlása esetén az elv, mint beszámítási kötelezettség jelenik meg. Ez a hatóságok oldaláról a korábban már eljáró, vagy párhuzamosan eljáró hatóság döntéseinek, megállapításainak folyamatos figyelemmel kísérését, vagyis folyamatos egyeztetést igényel. Ennek a kölcsönös információcserének az infrastrukturális feltételei az ECN szervezeti keretében elvileg biztosítottak. A keletkező jogviták az Európai Bíróság elé kerülve egyben arra is módot adnak, hogy a luxemburgi testület felülvizsgálja, módosítsa korábbi döntéseiben megnyilvánuló álláspontját. A Bíróság ítélkezési gyakorlatának vizsgálata arra enged következtetni, hogy már viszonylag korán, előbb áttételeken keresztül, majd *expressis verbis*, a ne bis in idem elvét, mint a közösségi jog által elismert és védelemben részesített jogelvet ismerte el. Az Alapjogi Charta kötelező jogforrási erejének elismerésével a benne foglalt jogok katalógusának teljessége együttesen fogja meghatározni a Bíróság ítélkezési gyakorlatát a jövőben. A jogalanyok, természetes személyek és vállalkozások jogi helyzetét, jogvédelmét az Unió jogrendjében ezeknek az alapvető jogoknak a metszéspontja adja majd.

Felhasznált irodalom

- Tóth Tihamér: Az európai Unió versenyjoga. Complex kiadó, Budapest, 2007.
- Nikolai Kruck: Der Grundsatz ne bis in ide im Europaeischen Kartellverfahrensrecht. Peter Lang Verlag, München, 2008.
- Helmut Satzger: Internationales und Europaeisches Strafrecht. Nomos, Baden Baden, 2011.